موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره

پایان‌نامه کارشناسی ارشد

رشته تفسیر و علوم قرآن

موضوع:

رابطه نیازهای انسان با ابعاد وجودی او از دیدگاه قرآن کریم

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر غلامعلی عزیزی‌کیا

استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر حمید آریان

دانش‌پژوه:

مهدی عابدی امیرالمؤمنین

دی ۱۳۹۸

بسم الله الرحمن الرحيم

کلیهٔ حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و اقتباس و... از این پایان‌نامه برای مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی‌ﷺ محفوظ بوده، نقل مطالب با ذکر مأخذ بلا مانع است.

اهداء

این اثر ناچیز را به ارواح بلند و آسمانی شهید سردار سپهبد حاج قاسم سلیمانی و شهید ابومهدی المهندس و همرزمان شهیدشان که در حادثه تروریستی توسط شقی ترین انسان ها به درجه رفیع شهادت رسیدند، و تمام شهدای مدافعان حرم تقدیم می‌کنم.

تقدیر و سپاس

با سپاس فراوان از خداوند متعال و با خالص ترین درود و سلام ها بر چهارده معصوم علیهم‌السلام به‌ویژه قطب عالم امکان حضرت مهدی عجل الله فرجه.

با توجه به این‌که تشکر از مخلوق، سپاس گذاری از خالق است و بر اساس سخن امام رضا علیه‌السلام که می‌فرماید: «مَن لَم یَشکُرِ المُنعِمَ مِنَ المَخلُوقِینَ لَم یَشکُرِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ»[1] بر خود لازم می‌دانم از ریاست محترم مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمةالله علیه، حضرت علامه آیت‌الله مصباح یزدی حفظه الله و نیز از همه استادان بزرگوار به‌ویژه استاد راهنما، جناب حجت‌الاسلام‌والمسلمین دکتر غلامعلی عزیزی کیا و استاد مشاور، جناب حجت‌الاسلام‌والمسلمین دکتر حمید آریان، که در تدوین این پایان-نامه بنده را یاری نمودند، تشکر و قدردانی نمایم و از ذات احدیت توفیقات روزافزون ایشان را خواستارم. قطعاً اگر قوتی در این پایان‌نامه به چشم می‌خورد، از سوی اساتید راهنما و مشاور بوده و نقاط ضعف آن متوجه نگارنده است.

از همسرم که زحمات فراوانی را با دلسوزی در طول این تحقیق برای بنده متحمل شدند و باعث دلگرمی و پشتکار من بودند و موجب موفقیت و پیشرفت من هستند، صمیمانه و از عمق وجود تشکر و قدردانی می‌نمایم.

---

۱. محمّد بن علي بن بابويه، *عيون أخبار الرضا عليه السلام*، ج ۲، ص۲٤.

چکیده

یکی از مسائل مهم انسان شناسی شناخت صحیح ابعاد وجودی انسان ورابطه آن‌ها با نیازهای اواست. که تأثیروتأثرمتقابل، بین انواع نیازهای انسان با هریک ابعاد وجود او از دیدگاه قرآن، مورد بررسی قرار می‌گیرد. هدف پژوهش حاضر این است که به روش تفسیر موضوعی، مسأله یاد شده را با عنوان « رابطه نیازهای انسان با ابعاد وجودی او ازدیدگاه قرآن کریم » مورد بررسی قرار دهد. بررسی رابطه ابعاد وجودی انسان با نیازهای او از دیدگاه قرآن کریم مسأله‌ای مهم در انسان شناسی اسلامی است که طرح و بررسی آن به شکل صحیح و فنی، می‌تواند تا حد قابل توجهی به حل بحران انسان شناسی کمک کند. براساس این پژوهش، از دیدگاه قرآن کریم، اولا: رابطه متقابل نیازهای مادی و بعد مادی به این بیان است: ۱.نیازهای خوردن و آشامیدن و جنسی، زمینه پیدایش بعد مادی نسل انسان را فراهم می‌کنند. البته نیاز به تغذیه در بقای آن نیز اثرگذار می‌باشد. نیاز به مسکن و امنیت و پوشش، علت ناقصه برای بقای آن هستند. البته نیاز به پوشش، موجب زینت و پوشاندن زشتی‌های آن می‌شود. نیاز به خواب هم آرامش آن را در پی‌دارد. ۲.بعد مادی انسان برای نیازهای مادی(تغذیه، مسکن، پوشش، خواب، امنیت، و نیاز جنسی) علیت اقتضایی دارد. ثانیا: رابطه متقابل نیازهای مادی انسان با بعد معنوی او بدین شرح است: ۱.نیازهای انسان به تغذیه و پوشش علیت اعدادی و زمینه ای نسبت به کمال بعد معنوی انسان دارند. و نیازهای جنسی، خواب، و امنیت، علاوه بر ایجاد آرامش، زمینه کمال بعد معنوی انسان را فراهم می‌کنند.۲. بعد معنوی انسان بر نیازهای مادی او اثری ندارد. ثالثا: رابطه متقابل نیازهای معنوی انسان و بعد مادی او عبارت است از: ۱.نیازهای انسان به شناخت، پرستش، محبوبیت و احترام، الگو، ودین، در نوع رفتار بعد مادی انسان تأثیرگذارند. نیاز به هدایت در حالات، و نیاز به عزت با واسطه در حفاظت از آن اثر دارند. نیاز به ولی موجب تصرف در آن می‌شود.۲. بعد مادی انسان برای نیازهای او به هدایت، عزت، پرستش، نقش زمینه ای و اعدادی دارد. رابعا: رابطه متقابل نیازهای معنوی انسان با بعد معنوی او به این شرح است: ۱.نیازهای انسان به عزت، محبوبیت و احترام، الگو، زینت و آرایش، و دین، زمینه کمال بعد معنوی انسان را فراهم می‌کنند. نیاز به شناخت و نیاز به پرستش، زمینه رسیدن به مقام و درجات بالا و به آرامش و اطمینانِ بعد معنوی انسان را مهیا می‌کند. و نیاز به اطمینان قلب آرامش روح را برای انسان در پی دارد.۲. بعد معنوی انسان بر نیازهای انسان به شناخت، هدایت، عزت، ولی و سرپرست، و اطمینان، علیت اقتضایی و زمینه ای دارد.

کلید واژه ها: نیازهای انسان، نیازهای مادی، نیازهای معنوی، رابطه نیازها با ابعاد، قرآن کریم

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم..... ۱

۱-کلیات.....۲

۱ -۱بیان مسأله:.....۲

۱- ۲پیشینه تحقیق.....۳

۱ . ۳. پرسش های تحقیق.....٦

۱ . ۳ . ۱ پرسش اصلی ٦

۱ . ۳ . ۲پرسش های فرعی.....٦

۱. ٤ فرضیه تحقیق ٦

۱ . ٥ ضرورت تحقیق ٦

۱- ٦ روش انجام تحقیق.....۷

۲. مفاهیم.....۷

۲-۱ رابطه ۷

۲-۲ نیاز.....۸

۲. ۳. بعد.....۹

فصل دوم: ابعاد وجودی و نیاز های انسان از دیدگاه قرآن..... ۱۰

مقدمه..... ۱۱

۲- ۱ - ابعاد وجودی انسان از دیدگاه قرآن..... ۱۱

۲-۱-۱- بعد جسمانی و مادی..... ۱۱

۲ـ ۱ـ ۱ـ .چیستی بعد مادی انسان..... ۱۱

۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ویژگی های بعد مادی انسان..... ۱۲

۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ۱ـ برخورداری از صفات ماده ۱۲
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ۲ـ تغییر پذیری ۱۲
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ۳ـ استقلال و تمایز از روح ۱۳
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ٤ـ آفرینش تدریجی ۱۳
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ٥ـ نقش داشتن والدین در خلقت بعد مادی انسان ۱٤
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ٦ـ تأخر رتبی نسبت به روح ۱٤
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ۷ـ تبعی بودن بعد جسمانی انسان ۱٤
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ۸ـ قابلیت و استعداد پذیرش روح انسانی ۱٥
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ۹ـ فناپذیری ۱٦
۲ـ ۱ـ ۱ـ ۲ـ ۱۰ـ نیازمندی (به امور مادی)برای بقا ۱٦
۲-۱-۲- بعد روحانی و معنوی ۱۷
۲ـ ۱ـ ۲ـ ۱ـ چیستی بعد روحانی انسان ۱۷
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ویژگی‌های بعد روحانی انسان ۱۷
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ۱ـ مجرد بودن ۱۷
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ۲ـ برخورداری از شعور و ادراک ۱۸
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ۳ـ جاودانگی ۱۸
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ٤ـ روح مساوی باحقیقت انسان ۱۹
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ٥ـ دفعی بودن خلقت روح ۱۹
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ٦ـ ثابت بودن روح ۲۰
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ۷ـ استقلال و تمایز نسبت به بدن ۲۰
۲ـ ۱ـ ۲ـ۲ـ ۸ـ دارای مقام شرافت و کرامت بودن ۲۱
۲- ۲- نیازهای انسان از نظر قرآن ۲۱
۲-۲-۱- رابطه میل و نیاز ۲۲
۲-۲-۲- نیازهای واقعی و کاذب ۲۲

۲-۲-۳- انواع نیازهای واقعی ۲۳
۲-۲-۳- ۱- تقسیمات نیازها..... ۲۳
۲-۲-۳- ۱-۱- نیازهای ثابت و نیازهای متغیر..... ۲۳
۲-۲-۳-۱- ۲- نیازهای اولی و نیازهای ثانوی ۲٤
۲-۲-۳-۱- ۳- نیازهای فیزیولوژیک ونیازهای روانی ۲٤
۲-۲-۳-۱- ٤- نیازهای وجودی و نیازهای شناختی و فرانیازها..... ۲۵
۲-۲-۳- ۲- نیازهای مادی ازدیدگاه قرآن..... ۲٦
۲-۲-۳- ۲- ۱- خوردن وآشامیدن(تغذیه):..... ۲۷
۲-۲-۳- ۲- ۲ـ مسکن ۲۷
۲-۲-۳- ۲- ۳- پوشش(لباس)..... ۲۸
۲-۲-۳- ۲- ٤- نیاز جنسی ۲۹
۲-۲-۳- ۲- ۵- نیاز به خواب و استراحت ۳۰
۲-۲-۳- ۲- ٦- نیاز به امنیت..... ۳۱
۲-۲-۳-۳- نیازهای معنوی از دیدگاه قرآن..... ۳۲
۲-۲-۳-۳-۱- نیاز به شناخت ۳۲
۲-۲-۳-۳-۲- نیاز به هدایت..... ۳٤
۲-۲-۳-۳- ۳- نیاز به عزت..... ۳۵
۲-۲-۳-۳- ٤- نیاز به ولی و سرپرست..... ۳۵
۲-۲-۳-۳- ۵- نیاز به پرستش..... ۳٦
۲-۲-۳-۳- ٦- نیاز به محبوبیت و احترام ۳۷
۲-۲-۳-۳- ۷- نیاز به الگو..... ۳۷
۲-۲-۳-۳- ۸- نیاز به زینت وآرایش..... ۳۹
۲-۲-۳-۳- ۹- نیاز به دین ٤۰
۲-۲-۳-۳- ۱۰- نیاز به اطمینان قلب..... ٤۱

جمع بندی فصل..... ٤٢

فصل سوم: رابطه نیازهای مادی انسان با ابعاد وجودی او از نظر قرآن..... ٤٥

مقدمه..... ٤٧

٣- ١- تأثیرمتقابل نیاز های مادی انسان و بعد مادی وجود او..... ٤٧

٣-١-١- تأثیر نیازهای مادی انسان بر بعد مادی وجود او..... ٤٧

٣-١-١-١-تأثیر نیاز به خوردن وآشامیدن بر بعد مادی انسان..... ٤٧

٣-١-١-٢- تأثیر نیاز به مسکن بر بعد مادی انسان..... ٤٩

٣-١-١-٣- تأثیر نیاز به پوشش بر بعد مادی انسان..... ٥٠

٣-١-١-٤- تأثیر نیاز جنسی بر بعد مادی انسان..... ٥٠

٣-١-١-٥- تأثیر نیاز به خواب و استراحت بر بعد مادی انسان..... ٥١

٣-١-١-٦- تأثیر نیاز به امنیت بر بعد مادی انسان..... ٥٢

٣-١-٢- تأثیر بعد مادی وجود انسان بر نیاز های مادی او..... ٥٣

٣-١-٢-١ تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز او به خوردن و آشامیدن..... ٥٣

٣-١-٢-٢- تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز او به مسکن..... ٥٤

٣-١-٢-٣- تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز به پوشش..... ٥٤

٣-١-٢-٤- تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز جنسی او..... ٥٥

٣-١-٢-٥- تأثیر بعد مادی انسان برنیاز او به خواب و استراحت..... ٥٥

٣-١-٢-٦- تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز او به امنیت..... ٥٦

٣- ٢- تأثیرمتقابل نیازهای مادی انسان و بعد معنوی وجود او..... ٥٦

٣-٢-١- تأثیر نیاز های مادی انسان بر بعد معنوی وجود او..... ٥٦

٣-٢-١-١- تأثیر نیاز به خوردن و آشامیدن بر بعد معنوی انسان..... ٥٧

٣-٢-١-٢- تأثیر نیاز به پوشش بر بعد معنوی انسان..... ٦١

٣-٢-١-٣- تأثیر نیاز جنسی بر بعد معنوی انسان..... ٦٢

٣-٢-١-٤-تأثیر نیاز به خواب و استراحت بر بعد معنوی انسان..... ٦٣

٣-٢-١-٥- تأثیر نیاز به امنیت بر بعد معنوی انسان..... ٦٤
٣-٢-٢- تأثیر بعد معنوی وجود انسان بر نیاز های مادی او..... ٦٤
جمع بندی فصل..... ٦٥
فصل چهارم: رابطه نیازهای معنوی انسان با ابعاد وجودی او از نظر قرآن..... ٦٩
مقدمه..... ٧١
٤- ١- تأثیرمتقابل نیاز های معنوی انسان و بعد مادی وجود او..... ٧١
٤-١-١- تأثیر نیاز های معنوی انسان بر بعد مادی وجود او..... ٧١
٤-١-١-١- تأثیر نیاز انسان به شناخت بر بعد مادی وجود او..... ٧١
٤-١-١-٣- تأثیر نیاز انسان به عزت بر بعد مادی وجود او..... ٧٤
٤-١-٢-٤- تأثیر نیاز انسان به ولی و سرپرست بر بعد مادی او..... ٧٥
٤-١-١-٥- تأثیر نیاز انسان به پرستش بر بعد مادی وجود او..... ٧٥
٤-١-١-٦- تأثیر نیاز به محبوبیت و احترام بر بعد مادی وجود او..... ٧٧
٤-١-١-٧- تأثیر نیاز به الگو بر بعد مادی وجود او..... ٧٨
٤-١-١-٨- تأثیر نیاز به زینت وآرایش بر بعد مادی وجود او..... ٧٩
٤-١-١-٩- تأثیر نیاز به دین بر بعد مادی وجود او..... ٨٠
٤-١-١-١٠- تأثیر نیاز به اطمینان قلب بر بعد مادی وجود او..... ٨١
٤-١-٢- تأثیر بعد مادی وجود انسان بر نیاز های معنوی او..... ٨٣
٤-١-٢-١- تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز او به شناخت..... ٨٣
٤-١-٢-٢- تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز به هدایت..... ٨٣
٤-١-٢-٣- تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز به عزت..... ٨٥
٤-١-٢-٤- تأثیر بعد مادی انسان بر نیاز به پرستش..... ٨٦
٤- ٢- تأثیرمتقابل نیاز های معنوی انسان و بعد معنوی وجود او..... ٨٧
٤-٢-١- تأثیر نیاز های معنوی انسان بر بعد معنوی وجود او..... ٨٧
٤-٢-١-١ تأثیر نیاز انسان به شناخت بر بعد معنوی وجود او..... ٨٧

٤-٢-١-٢- تأثیر نیاز انسان به هدایت بر بعد معنوی وجود او ٩٠
٤-٢-١-٣ـ تأثیر نیاز انسان به عزت بر بعد معنوی وجود او ٩١
٤-٢-١-٤ـ تأثیر نیاز انسان به ولی و سرپرست بر بعد معنوی وجود او..... ٩٢
٤-٢-١-٥ـ تأثیر نیاز انسان به پرستش بر بعد معنوی وجود او..... ٩٣
٤-٢-١-٦ـ تأثیر نیاز انسان به محبوبیت و احترام بر بعد معنوی وجود او..... ٩٤
٤-٢-١-٧ـ تأثیر نیاز انسان به الگو بر بعد معنوی وجود او ٩٥
٤-٢-١-٨ـ تأثیر نیاز انسان به زینت وآرایش بر بعد معنوی وجود او..... ٩٦
٤-٢-١-٩ـ تأثیر نیاز انسان به دین، بر بعد معنوی وجود او..... ٩٨
٤-٢-٢- تأثیر بعد معنوی انسان بر نیاز های معنوی او..... ٩٩
٤-٢-٢-١تأثیر بعد معنوی انسان بر نیاز او به شناخت..... ٩٩
٤-٢-٢-٢تأثیر بعد معنوی انسان بر نیاز او به هدایت..... ١٠٠
٤-٢-٢-٣ تأثیر بعد معنوی انسان بر نیاز او به عزت..... ١٠٠
٤-٢-٢-٤تأثیر بعد معنوی انسان بر نیاز او به ولی و سرپرست..... ١٠١
٤-٢-٢-٥تأثیر بعد معنوی انسان بر نیاز او به اطمینان قلب..... ١٠٢
جمع بندی فصل..... ١٠٢
خاتمه..... ١٠٧
نتایج تحقیق..... ١٠٧
پیشنهادها..... ١١٠
فهرست منابع..... ١١١

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

۱-کلیات

۱ -۱بیان مسأله:

یکی از مسائل مهم انسان شناسی شناخت صحیح ابعاد وجودی انسان ورابطه آن ها با نیازهای او است. با عنایت به اینکه انسان ابعاد مختلف مادی و معنوی دارد و تک بعدی نیست و از سوی دیگر انسان دارای نیازهای گوناگونی است که از یک منظر به نیازهای مادی و نیازهای معنوی تقسیم می شوند ، بررسی رابطه ابعاد وجودی انسان با نیازهای او از دیدگاه قرآن کریم مسأله ای مهم در انسان شناسی اسلامی است که طرح و بررسی آن به شکل صحیح و فنی، می تواند تا حد قابل توجهی به حل بحران انسان شناسی معاصرکه تحت سیطره روش تجربی و نگرش مادی به انسان است، کمک کند.

مقصود ما از "رابطه" مطلق تأثیر و تأثر است که گاهی این تأثیر به صورت اقتضاء و علیت فاعلی و گاهی در حد علیت اعدادی و گاهی در حد شرط وگاه عدم مانع بروز می کند. این تأثیرها دربرخی موارد به صورت بی واسطه و در برخی موارد با واسطه می باشند. منظور ما از " بُعد " جنبه ای از وجود انسان است که دارای آثار ویژه ای بوده و متمایز و جدا از بخش های دیگر وجود اوست که از آن به ساحت هم می توان تعبیر کرد . منظور ما از نیاز همان معنی لغوی آن یعنی احتیاج است.

بر این اساس منظور از عنوان تحقیق" بررسی مطلق تأثیر و تأثرمتقابل أعم از اثر گذاری به نحو علیت فاعلی یا اعدادی یا شرط و عدم مانع، بین انواع نیاز های انسان با هر یک از جنبه های متمایز وجود او از دیدگاه قرآن می باشد ومی خواهیم بدانیم از نظر قرآن هر یک از نیاز های مادی و معنوی چه نسبتی با ابعاد مادی و معنوی وجود انسان دارند و چه اثری بر آنها می گذارند و چه تأثیری از آنها می پذیرند.

با توجه به آنچه گفتیم مسأله مادارای چهار بعد اساسی خواهد شد. یکی از ابعاد مربوط به رابطه نیازهای مادی انسان با بعد مادی او است. دیگری مربوط به رابطه نیازهای مادی انسان با بعد معنوی او می باشد. جنبه سوم مربوط به رابطه نیازهای معنوی انسان با بعد مادی او است و جنبه چهارم مربوط به رابطه نیازهای معنوی انسان با بعد معنوی او می باشد. در این پژوهش هر یک از این ابعاد چهارگانه جداگانه از نظر قرآن مورد بررسی وتحلیل قرار خواهد گرفت.

۱- ۲پیشینه تحقیق

در جستجوی پیشینه، تلاش ما برای یافتن اثری در مورد مسأله «رابطه نیازهای انسان با ابعاد وجودی او از دیدگاه قرآن کریم» به جایی نرسید واثری که به جوانب این مسأله به طور خاص بپردازد و به دنبال کشف نظر قرآن در این باره باشد، یافت نشد. درجستجوی پیشینه عام هم به اثری که تمام یا بعضی از اضلاع مسأله ما را بررسی کرده باشد، دست نیافتیم. آثار جستجو شده تنها برخی مقدمات مسئله ما را پوشش می دهند که به اختصار آنها را ذکر می کنیم :

أ) مقالات مربوط به بخش نیاز های انسان :

۱- خلیلی تیرتاشی نصرالله، معیار تشخیص نیاز های واقعی انسان از نیاز های کاذب از دیدگاه اسلام، معرفت، شماره۷۵، ۱۳۸۲. در این اثر بحث هایی چون استعدادها و نیاز های واقعی انسان، انواع نیاز ها ، تقدم نیاز های معنوی بر نیاز های مادی،اصلی ترین نیاز معنوی و... مورد بررسی قرار گرفته است. این اثر به خوبی بحث را ارئه کرده اما کمتر از آیات استفاده کرده است و با مباحثی که در فصل دوم با عنوان نیازهای انسان مطرح می کنیم، مرتبط است.

۲- کلانتری ابراهیم، راهکارهای عینی پاسخ گویی قرآن به نیازهای انسان معاصر، مطالعات تفسیری، ش۲، ۱۳۸۹. این مقاله دوبخش دارد که در بخش اول آن به بیان نیازهای انسان از منظر اندیشمندان دینی(علامه طباطبایی، شهید مطهری، شهید صدر و استاد مصباح یزدی) وروان شناس معروف (مزلو) پرداخته است و در پایان هم یک جمع بندی برای دیدگاه های مطرح کرده است و با مباحث فصل دوم که با عنوان نیازهای انسان مطرح می شود، مرتبط است. این اثر به خوبی دیدگاه ها را بیان کرده است، اما در بیان نیازها در صدد کشف نظر قرآن نیست لذا به نظر می رسد تمام نیاز های انسان در آن احصا نشده است و به آیات هم کمتر استناد شده است.

۳- سلطانی محمد رضا، در آمدی بر شناسایی نیازهای انسان از دیدگاه قرآن با تأکید بر برتری نیازهای معنوی در سلسله نیازها، مدیریت اسلامی، ش۱، ۱۳۹۲. این اثر، به بررسی نیازهای انسان و عوامل و موانع تأمین آنها از دیدگاه قرآن می پردازد ودیدگاه های مختلف در مورد نیازهای انسان را ذکر کرده و با نوآوری، الگویی برای پژوهش در سلسه مراتب نیازها از دیدگاه قرآن ارائه کرده است لذا به فصل دوم مسأله ما (بحث نیازهای انسان) مربوط است. اما به نظر می رسد که تمام نیازهای معنوی بیان نشده و در مواردی استفاده از آیات با دقت کافی همراه نیست .

ب) اما مقالات مربوط به بخش ابعاد :

۱- افضلی علی، اقسام بدن انسان و نقش آنها در دنیا برزخ و قیامت، علوم حدیث، شماره۶۰-۵۹، ۱۳۹۰. این اثراز اقسام سه گانه بدن، عالم مثال و بدن مثالی از دیدگاه کتاب و سنت ، بدن مثالی در قرآن، بدن مثالی و جایگاه آن در عالم برزخ، بحث کرده است. و به فصل دوم مسأله ما یعنی بحث ابعاد وجودی، بحث بعد مادی(جسمانی) مربوط است. حد دلالت آیات را به خوبی بیان کرده و در استدلالات خود از آیات به خوبی بهره برده است. اثری مفید و قابل توجه است.

۲- نصری، عبدالله، نفس و ابعاد و مراتب آن از دیدگاه علامه جعفری، نقد و نظر، شماره ٦٠، ۱۳۸۹. این اثر به ابعاد و مراتب نفس پرداخته و ویژگی های روح را بیان کرده است لذا به فصل دوم مسأله ما یعنی بعد روحانی انسان مربوط است.

پ) پایان نامه هایی که به بخش ابعاد انسان مربوط بودند عبارتند از:

۱- کرمانی علیرضا، معاد جسمانی از دیدگاه ملا صدرا و ابن عربی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ،رشته فلسفه دین، رساله دکتری، ۱۳۸۸. در این اثر چیستی هویت انسان، جدا ناپذیری روح از بدن، تناسب بدن با نشئه موجود در آن، بقاء هویت انسان (از دیدگاه ابن عربی)، و رابطه نفس و بدن، تفاوت ابدان اخروی و دنیوی، تشخص بدن به نفس (از دیدگاه ملا صدرا) و... مورد بررسی قرار گرفته است. این اثر با بحث ابعاد وجودی انسان در فصل دوم این تحقیق مربوط می شود اما بیشتر به مباحث عقلی پرداخته و کمتر از قرآن استفاده کرده است.

۲- کریم زاده سیفعلی، معاد جسمانی از دیدگاه تفسیر المیزان و تفسیر کبیر، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی،رشته کلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۵. این اثر به امکان وقوعی رستاخیز از نظر عقل ، معاد جسمانی از نظر نقل، بیان نظایر رستاخیز در دنیا از نظر قرآن، معاد جسمانی و روحانی، چیستی مرگ،برزخ و معاد از دیدگاه علامه طباطبایی، معاد از دیدگاه فخر رازی و...پرداخته است و با فصل دوم این تحقیق یعنی بحث ابعاد وجودی انسان مرتبط است.ولی بیشتر از مباحث عقلی استفاده کرده و تنها در برخی مواقع از آیات استفاده کرده و به بیان حد دلالت آیات پرداخته است.

۳- امامی فر حمید، معاد جسمانی از دیدگاه آقا ملا علی مدرس زنوزی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی،رشته فلسفه،کارشناسی ارشد، ۱۳۹۵. این اثربه بحث هایی چون نحوه وجود نفس، بساطت نفس، عدم تقدم نفس بر بدن، حرکت جوهری نفس و بدن، ترکیب اتحادی نفس و بدن، رابطه نفس و بدن پس از مرگ،عدم پذیرش جسم عنصری در معاد از دیدگاه ملاصدرا، تفاوت تدبیر بدن توسط نفس قبل و بعد از نفس و ... می پردازد و با فصل دوم تحقیق ما بحث ابعاد وجودی مرتبط است . نویسنده به خوبی در مباحث به آیات استدلال کرده است.

٤ – رود بندی زاده مهدی ، تبیین ساحت های انسان از منظر قرآن، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، رشته مدرسی معارف اسلامی،رساله دکتری، ١٣٩٤. در این اثر مفهوم ساحت، چند ساحت داشتن انسان، ساحت های انسان، ساحت برزخی و مثالی و مجرد عقلی، ساحت مجرد تام در کلام عرفا، شواهد قرآنی بر ساحت برزخی و ساحت مجرد عقلی و... مورد بررسی قرار گرفته و از آیات قرآنی بسیار بهره برده و با نظم خوبی به بیان ساحت های انسان از منظر قرآن به خوبی پرداخته است. این اثر به فصل دوم این پژوهش یعنی بحث ابعاد وجودی انسان مرتبط است.

ت) اما کتاب هایی که به بخش ابعاد وجودی مربوط اند :

۱– فیاضی غلامرضا، علم النفس فلسفی، تحقیق و تدوین محمد تقی یوسفی، قم ، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی،۱۳۸۹. در این کتاب تعریف نفس، انواع نفس، تجرد نفس، بررسی دیدگاه مادی بودن نفس، ادله تجرد نفس، جاودانگی نفس و... مطرح شده است. به ویژه اینکه درآن ادله قرآنی در هر مبحث مورد بررسی و کنکاش قرار گرفته و دلالت آیات نیزبه طور عالمانه و مستدل با قلمی روان بیان شده است. این کتاب به فصل دوم مسأله ما یعنی ابعاد وجودی مرتبط است

۲– سبحانی تبریزی جعفر، اصالت روح از نظر قرآن، قم ، موسسه امام صادق (ع)، ۱۳۷۷. مؤلف در این اثر به نظریات پنجگانه در باره روح، دلایل سه گانه وجود روح، و دلایل قرآنی بر اینکه واقعیت انسان همان روح است ، تجرد روح از نظر قرآن، جاودانگی نفس، ارتباط با ارواح از نظر آیات و روایات و.... پرداخته است. این اثر به فصل دوم تحقیق حاضر، بحث بعد معنوی و روحانی انسان از نظر قرآن مرتبط است.

۳– یوسفی محمد تقی، رابطه نفس و بدن ازدیدگاه ملا صدرا و کتاب وسنت، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی،۱۳۸۷. این اثر به رابطه نفس و بدن از نظر ملا صدرا و کتاب وسنت ، دو گانگی روح و بدن، وجود دو نفس در انسان، حدوث نفس پیش از ابدان، ادله قرانی تجرد روح و ... می پردازد. نکته قابل توجه این اثر این است که ادله قرآنی در هر مبحث مورد بررسی ودقت قرار گرفته و دلالت آیات نیزبه طورمستدل بیان شده است. این کتاب به فصل دوم مسأله ما یعنی ابعاد وجودی انسان مرتبط است.

٤– حمید آریان و جمعی از محققان، آفرینش انسان در قرآن، قم، نشر مرتضی، ۱۳۹۵.در این اثر به چگونگی خلقت انسان در آیات قرآن ،آفرینش ابداعی ، ماده آفرینش ومراحل آفرینش انسان در قرآن، در دو بعد جسمانی و روحانی پرداخته شده است و با بحث ابعاد وجودی انسان در پژوهش ما به صورت غیر مستقیم ارتباط پیدا می کند.

ث) کتاب های مرتبط به بحث نیازها :

۱. مرویان حسینی سید محمود، نیازهای انسان ازمنظر آموزه های دینی و روان شناسی،مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۸۳. این اثر در فصل اول به نیاز های مادی انسان و درفصل دوم به نیازهای روانی انسان و در فصل سوم به نیازهای شناختی انسان ودر فصل چهارم به نیازهای معنوی انسان، از دیدگاه قرآن و حدیث می پردازد. و در فصل پنجم وآخر دو نظریه "مزلو" و " شهید مطهری"را در مورد نیازهای انسان مطرح می کند.

این اثر با بحث نیازها که در فصل دوم مطرح کرده ایم مربوط است. اما در این اثر: اولا: بیشتر از روایات استفاده شده در حالی که آیات فراوانی در مورد نیاز ها هست که قابل طرح و بررسی می باشند. ثانیا: به طور فنی و علمی به مباحث پرداخته نشده وبرخی برداشت ها از آیات هم به نظر غیر دقیق می باشد. و ثالثا: به بحث های استطرادی و غیر ضروری به طور قابل توجهی پرداخته شده است. رابعا: نیازها به طور کامل استقصاء، مطرح و بحث نشده است.

۱ . ۳. پرسش های تحقیق

۱ . ۳ . ۱ پرسش اصلی

رابطه نیازهای انسان با ابعاد وجودی او از دیدگاه قرآن کریم چیست؟

۱ . ۳ . ۲پرسش های فرعی

۱. رابطه نیازهای مادی انسان با بعد مادی وجود او از دیدگاه قرآن چیست؟

۲. رابطه نیازهای مادی انسان با بعد معنوی وجود او از دیدگاه قرآن چیست؟

۳. رابطه نیازهای معنوی انسان با بعد مادی وجود او از دیدگاه قرآن چیست؟

٤. رابطه نیازهای معنوی انسان با بعد معنوی وجود او از دیدگاه قرآن چیست؟

۱. ٤ فرضیه تحقیق

این تحقیق درصدد کشف دیدگاه قرآن در مسأله مورد بررسی است ، لذا نیاز به فرضیه ندارد.

۱ . ۵ ضرورت تحقیق

اگر ابعاد وجودی انسان و نیازهای او و رابطه بین آنها به درستی و به طور کامل شناخته نشود، انسان شناسی و به تبع علوم انسانی مبتنی بر آن ناقص خواهد بود، چون یا به بعدی از ابعاد انسان می پردازد و از ابعاد دیگر غافل می شود ، یا به برخی از نیازها پرداخته و از نیازهای دیگر غافل می شود یا با غفلت از رابطه ابعاد وجودی انسان و نیازهای او، شناختی اشتباه و ناقص در مورد انسان و شون زندگی او ارائه می کند. از طرفی با توجه به اینکه اصلی ترین منبع وحیانی شناخت انسان، قرآن است

،کشف نظر قرآن در مورد نیازهای انسان و ابعاد وجودی او بسیار مهم و اساسی است. آنچه مهم تر از این به نظر می رسد، به دست آوردن دیدگاه قرآن کریم در مورد رابطه بین نیازها و ابعاد وجودی انسان است. زیرا کشف نظر قرآن در این رابطه :

اولا: در ارزش گذاری و اولویت بندی نیازهای انسان ویافتن راه حل هنگام تزاحم نیازها ی انسان با یکدیگر، و ترجیح یکی بر دیگری کمک شایانی به ما می کند.

ثانیا: در چگونگی رفع نیازها و مقدار پاسخگویی به آنها برای رسیدن به کمال انسانی نقش مهمی ایفا می کند و موجب شناخت صحیح و دقیق تر از انسان می گردد.

ثالثا: موجب گسترش و پیشبرد مرزهای دانش در حوزه علوم انسانی می شود. بنابراین مسأله ما دارای ارزش ذاتی برای تحقیق می باشد.

از سوی دیگربا توجه به اینکه اثری که به مسأله رابطه نیازهای انسان با ابعاد وجودی او پرداخته باشد یافت نشد وآثار یافت شده تنها به مقدمات پژوهش ما مربوط می شوند، ضرورت تحقیق درمسأله ما جای شک و تردید ندارد و تحقیق در مورد آن بسیار با اهمیت و لازم به نظر می رسد.

۱- ٦ روش انجام تحقیق

دراین تحقیق روش ما در مطالعه وگردآوری اطلاعات کتابخانه ای با ابزار فیش برداری ، می باشد.

اما روش ما در حل مسأله، روش تحلیلی- توصیفی و درقالب تفسیر موضوعی است. یعنی در ابتدا به تحلیل و توصیف ابعاد وجودی انسان و نیاز های او از دیدگاه قرآن می پردازیم و سپس با استفاده از روش تفسیر موضوعی رابطه بین آنها را بررسی و مشخص می کنیم.

۲. مفاهیم

۲-۱ رابطه

رابطه یک مفهوم انتزاعی است که از ارتباط دو یا چند چیزحاصل می شود یعنی یک مفهوم اضافی است که بیانگر تأثیر و تأثر بین دو یا چند چیز می باشد. درکتب لغت رابطه به معنای پیوند و بستگی است و دلالت بر ربط میان دو چیز دارد . این واژه عربی است که مونث « رابط» می باشد.[۱] معنای دیگر آن علقه و اتصال است.[۲] معنای اصطلاحی خاصی برای « رابطه» وجود ندارد و تقریبا همه جا

۱.رک محمد معین، فرهنگ معین، ج۲،ص .۱٦۱۵

۲. رک محمد مرتضی الزبیدی، تاج العروس، ج۱، ص ۲٦۲(الرابطة : العلقة و الوصلة .)